

Despre școala de pictură din mănăstirile Căldărușani și Cernica se cunoaște destul de puțin, în ciuda faptului că referirile scrise, dar mai ales cele orale, nu lipsesc și că acestea recomandă o comunitate a cărei personalitate artistică s-a manifestat în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în paralel cu arta laică de formație apuseană¹.

Se afirmă că, în 1798, un pictor Ivan, rus de origine, de unde i s-a tras și numele (Ivan Rusu), a pus bazele unei școli de pictură la Mănăstirea Căldărușani². După cutremurul din 1802, în care zugravul Ivan a pierit, activitatea școlii a fost întreruptă, fiind reluată, un an mai târziu, de pictorul Matei Polcovnicul, care a atras ucenici, precum Nicolae Teodorescu din Focșani, cel care va organiza în 1831 școala de pictură de pe lângă Episcopia Buzăului, sau Ilie Ploieșteanul, călugărit la Căldărușani cu numele Elisei, viitorul autor al ansamblului de pictură de la Mănăstirea Țigănești³. În aceeași perioadă, mai precis în 1815, la Cernica, zugravul Fotake picta biserica Sfântul Nicolae⁴, introducând în fundalurile compozițiilor complicate arhitecturi în stil clasic, peisaje și gesturi retorice ale personajelor, asemenea lui Nicolae din Enos, autorul pierdutei picturi de la Vălenii de Munte, din 1805, și pictorului anonim care decorase naosul bisericii episcopale din Roman, în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea. La Cernica și Pasărea au pictat Grigorie Frujinescu⁵ și Nicolae Polcovnicul⁶, artiști cu viziuni „înnoitoare”, precum și zugravul Adam, care a folosit cu siguranță modele occidentale în redactarea unor compoziții din pictura bisericii Sfântul Gheorghe de la Cernica, din 1846, și, posibil tot el, în cea a bisericii mari a Mănăstirii Pasărea, din aceeași perioadă. Pe de altă parte, la Căldărușani, călugări din mănăstire au pictat icoane până dincolo de mijlocul veacului al XIX-lea: ierodiaconul Nectarie, care a semnat icoane între 1804 și 1812, ieromonahul Ghelasie și «*Ghermano ierodiacon*» și «*zograf*», care au pictat și portrete (al lui Paisie Velicicovski sau al episcopului de Argeș, Iosif), Ipifanie monahul, Gherontie «*zograf*», Elisei monahul – autorul picturii de la Țigănești, frații Nectarie monah și Anghel «*zograf*», activi

¹ După cunoștința noastră, cea mai amplă prezentare a subiectului aparține lui I.D. Ștefănescu, *Școala de pictură din mănăstirile Cernica și Căldărușani – Ucenicia lui N. Grigorescu*, în „Glasul Bisericii”, anul XXVIII, nr. 3-4, 1969, p. 364-392: autorul descrie programele iconografice ale bisericilor pictate de reprezentanții acestei școli la Cernica și Pasărea, precum și icoanele din muzeele mănăstirești, Căldărușani inclusiv, punctând unele caracteristici ale fenomenului artistic pe care, însă, nu-l caracterizează ca un tot unitar, în devenirea sa. Unele informații legate de numele și lucrările unor zugravi-călugări se mai găsesc la Părintele Veniamin Nicolae, *Mănăstirea Căldărușani. Monografie*, București, 1973, îndeosebi p. 107-115, și la Episcopul Gherasim al Râmnicului, *Istoricul Sfintei Mănăstiri Căldărușani*, Editura Sf. Episcopii a Râmnicului, Râmnicu-Vâlcea, 1996, p. 23-29 și 77-82.

² B. Iorgulescu, *Din istoria picturii în Țara Românească. Pitarul Nicolae Teodorescu și școala de pictură din Buzeu (1831)*, în „Literatură și artă română”, anul V, 1900-1901, p. 223.

³ *Ibidem*, p. 223-224.

⁴ I. D. Ștefănescu, *Școala de pictură ...*, p. 365 și urm.

⁵ C. Săndulescu-Verna, *Grigorie Frujinescu. Începător al curentului realist în pictura românească*, în „Biserica Ortodoxă Română”, CIX, 1992, nr. 4-6, p. 118; I. D. Ștefănescu, *Școala de pictură ...*, p. 370.

⁶ I. D. Ștefănescu, *Școala de pictură ...*, p. 369-370, 377.

spre mijlocul veacului⁷. Renumele școlii era considerabil, atrăgând tineri zugravi care veneau aici să-și desăvârșească meseria: adolescentul Nicolae Grigorescu, recent lansat în breaslă după apreciată comandă de icoane de la Băicoi⁸, Anton și Vasile Serafim. Școala de pictură de la Căldărușani și-a avut sediul în incinta cu biserica Sfântul Dumitru, întemeiată de Matei Basarab, în fostele case domnești de lângă clopotniță, și anume într-un salon mare de la etaj. Existența școlii încetează înainte de anul 1862, ori sediul ei s-a schimbat, căci în *«Inventariu de clădirile și personalu aflatu în Sf. Monastire Căldărușani»*, întocmit în acest an, la locația de mai sus se menționează *«fosta scółă de pictură»*⁹.

În muzeul Mănăstirii Căldărușani, am remarcat o serie de icoane de tâmplă ale căror viziune compozițională și factură stilistică evocă insistent tendința de „modernizare” a picturii religioase din teritoriile românești, caracteristică primei jumătăți a veacului al XIX-lea. Este vorba despre icoanele tâmplei comandate de starețul Eftimie pentru biserica Sfântul Dumitru, în 1853. Tradiția orală, transmisă de-a lungul vremii și preluată de unii cercetători¹⁰, atribuie această lucrare monahului Evghenie Lazăr, despre care se cunosc puține lucruri. În monografia închinată Mănăstirii Căldărușani, episcopul Gherasim al Râmnicului, cândva stareț la Căldărușani, afirmă că a găsit numele zugravului (i.e. Evghenie Lazăr) pe o *«ciornă nenumerotată, în arhiva mănăstirii Căldărușani, păstrată în parte în demisolul clădirii Sfântului Sinod din strada Antim, nr. 29»*¹¹. Ciorna, susține P.S. Gherasim Cristea, redă disputa dintre pictor și starețul Eftimie în legătură cu pictarea ultimelor icoane din cele 50 ale tâmplei. Nemulțumit de rezultatul lucrării – consideră autorul monografiei – starețul ar fi reziliat contractul, însărcinând pe tânărul Grigorescu, *«ucenic la acel zugrav»*, să termine restul de icoane¹².

Problema paternității picturii iconostasului din 1853 al bisericii Sfântul Dumitru din Mănăstirea Căldărușani a căpătat însemnătate în contextul cercetării perioadei de formare artistică a lui Nicolae Grigorescu. Rezervând pentru o intervenție ulterioară analiza contribuției lui Evghenie Lazăr la „modernizarea” artei religioase românești, dorim, în continuare, să introducem în circuit științific unele informații legate de realizarea tâmplei destinate bisericii Sfântul Dumitru, așa cum reies dintr-un set de documente aflate la Arhivele Naționale.

Este vorba despre dosarul 62/1854, din fondul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Țara Românească, înregistrat sub numărul 40^b/ 1854, lunie 1, și cuprinzând 12 file¹³; obiectul dosarului: *«Despre pretențiile lui Evghenie Lazăr boeru de neam d'a i se da satisfacție pentru bâtaia ce a suferit dela starețul m-ri[i] Căldărușani, și despăgubire pentru obiectele ce i-a poprit»* (f. 1^r)¹⁴.

Plângerea lui Evghenie Lazăr (f. 3^r^{iv}) este adresată comisarului extraordinar în principate,

⁷ Episcopul Gherasim al Râmnicului, *Istoricul...*, p. 78-80.

⁸ G. Oprescu și R. Niculescu, N. Grigorescu. *Anii de ucenicie*, ESPLA, 1956, p. 35-52.

⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C.), fond *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice*, dosar 555/1862, f. 11^v.

¹⁰ I. D. Ștefănescu, *Școala de pictură ...*, p. 384, 385 și n. 13, unde se menționează numele „diaconului Lazăr”, autorul tâmplei datate eronat în *«primii ani ai secolului al XIX-lea (1806?)»*.

¹¹ Episcopul Gherasim al Râmnicului, *Istoricul...*, p. 24, n. 1.

¹² Am regăsit acest document în Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dosar nr. 3725/1854 (în curs de cercetare). Mulțumim încă o dată domnului Gh. Vasilescu, custodele arhivei, pentru amabilitatea de a ne fi pus la dispoziție dosarul.

¹³ Documentul a fost studiat în 1989 de Remus Niculescu, specialist al perioadei de ucenicie a lui Nicolae Grigorescu, după cum rezultă din foaia de evidență a cercetării dosarului de la Arhivele Naționale.

¹⁴ Cu caractere latine. Fila 2 repetă textul subiectului dosarului și data înregistrării: *«Anul 1854, lunie, z. 1»*, redactate acum cu caractere chirilice.

generalul Aleksandr Ivanovich Budberg, care a redactat în cap de filă, în limba franceză, următoarea rezoluție: «*Au dép[ar]tement] des Cultes à tâcher d'éviter un scandale semblable et à me faire un rapport*», [semnat cu inițială] «*B, à 26 Mai*»¹⁵. Reclamația este autografă, așa cum reiese din compararea sumară a textului cu semnătura și după cum singur Evghenie declară la f. 9r¹⁶. De la început, Evghenie Lazăr precizează că a încheiat contract cu părintele arhimandrit Eftimie, starețul Mănăstirii Căldărușani, pentru zugrăvirea și poleirea unei tâmplice, cu prețul de 460 de galbeni¹⁷, la care se adăugau hrana și locuința «*cu toate cele trebuincioase pentru toți lucrătorii*», lucru săvârșit deja «*după tocmeală*», la data plângerii rămânând de făcut încă trei icoane împărătești, pentru care urma să primească restul de 26 de galbeni.

Cu nouă luni mai devreme, însă, starețul Eftimie îi ceruse pictorului «*numai pentru aceștii trei icoane, ... să le fac[ă] întregi și doi sfinți într-o icoană*», contrar termenilor contractului care prevedeau «*câte un sfânt pe icoană jumătăți*». La obiecțiile lui Evghenie, că «*sau să-mi plătească pristosu[și]*»¹⁸ cu analoghie sau să mă lase să le fac după tocmeală, după cum am săvârșit și cellăla[și]t <sic> lucru cu cinste», Eftimie nu a cedat, mai mult, «*nu s-au sfiit a mă păra la Preasfințitul mitropolit, numai multe calomnii năpăstuitoare, în urma cărora m-am văzut ferecat în bente*»¹⁹ ca criminalu[și] și eczilat supt ace[și]aș[i] povară la mănăstirea Glavacioc, din care pervenindu-mi boală grea de periplomonie, am fost silit de am fugit la mumă-mea acasă, de m-am căutat până acum» (f. 3r).

Între timp, afirmă reclamantul, starețul, «*însoțit de doi complici ai săi, un Chesarie și Irinarh*», au pătruns în chilia sa de la Căldărușani, luându-i 130 de galbeni, ascunși într-o mușama și încuiați în dulap, precum și «*toate sculele coprinse în alăturata listă*». Revenit la mănăstire după boală, Evghenie i-a cerut starețului Eftimie să-i înapoieze «*acelea lucruri și bani[și]*», dar «*în loc să mi le dea, a sărit de me-a dat palme și a pus argați de m-au bătut*»; apoi, «*s-au pornit ... cu păra la Preasfințitul mitropolit, care în loc să delibereze, cum forma articolul 260 din Regulament și să-mi facă îndestulare, văz că a ordonat supt balterilor <sic> să mă aresteze și cinstitei poliții să mă prinză!*...».

Reclamația se încheie cu invocarea unor articole din Regulament – recomandate, probabil, de un sfătuitor avizat – pe baza cărora Evghenie Lazăr solicită «*suspendarea aceluia stariț ca dupe legi să dea aceștii cauze cursul pravilnic*»; de asemenea, roagă «*din suflet să fie luminată poruncă unde să cuvine să fiu păsuat de or[și]ce eczeuție silnică, ca să poci căuta dreptatea*» (f. 3v). Semnătura este surprinzătoare, căci elimină calitatea de monah a pictorului, evidențiind, în schimb, originea sa boierească: «*Evghenii Lazăr, boer de neam*».

Plângerea este însoțită de o «*Listă pentru tot calabalăcu ce-l am în odaia mea la Căldărușani*» (f. 5r și v), urmată de o altă listă pentru «*Alt calabalăc la mitoc lăsat în păstrarea lui Irinarh*» (f. 5v). Inventarul lui Evghenie se grupează *grosso modo* în trei categorii: 1. obiecte de uz personal și casnic; 2. materiale legate de meseria sa de zugrav; 3. bani.

Din prima categorie fac parte: articole de îmbrăcăminte și accesorii (2 anterie, o rasă,

¹⁵ Pe f. 4v se găsește traducerea rezoluției din limba franceză în românește, cu litere chirilice.

¹⁶ Vezi infra.

¹⁷ Această sumă nu se va mai regăsi nicăieri în filele dosarului; dimpotrivă, la f. 10r, se vorbește despre suma de 120 de galbeni, plata a 50 de icoane pentru tâmpla bisericii.

¹⁸ Pristos = prisos. Pentru arhaisme, vezi H. Tiktin, *Dicționar român-german/Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, Imprimeria Statului/Staatsdruckerei, București/Bukarest, 1895-1925; Gh. Bulgăre, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, Editura Saeculum I.O., București, 2000.

¹⁹ În bente = în fiare (în lanțuri).

un «mindar»²⁰, o pereche de papuci [f. 5^l], un «cuculion²¹ de păr de iepure», o «umbrelă cu vârghele de os fără față» [f. 5^l] etc.), mobilier (un pat și un scaun, ambele de brad, la mitoc [f. 5^l]) și obiecte de uz casnic («2 perne mari cu lână» și una cu fulgi, «o pernă mică cu pufă», un «cerșaf de madepolon²²», un sfeșnic de «ala[mă?]», un «ceainic de marmură» <sic!> [f. 5^l], «3 ibricile de cafea», o «sită de cafea cu doo funduri de pele», «3 clondire de borvis goale, 2 – " –²³ negre de șampanie goale» [f. 5^l] etc.).

A doua categorie, cea mai amplă, cuprinde: icoane terminate, altele aflate în lucru și modele («3 icoane ștopuite mici, iar una mai mare de stejar, 1 – " – însemnată Sft Stilian, 4 icoane împărătești ștopuite, una însemnată S: Treime», un «sul de modeluri înfășurate într-un peșchir²⁴», «3 hârtii mari desenate, pe una S: Treime, S: Gheorghe, S: Dim[itrie]» [f. 5^l], «1 portret al meu pe mușama», «2 icoane mari împărătești pe mușama Dom. Hs. și Maica Domnului», «1 – " – pe mușama Dom. Hs. Prunc adormit pe cruce» <sic!>, «1 – " – pe mușama Rugăciunea în grădină», «1 – " – pe scândură Maica Dom. cu Hs. sugând țâță», «1 – " – pe scândură Evanghelistul Ioan», «1 – " – pe scândură Chipul în Mahramă» [f. 5^l]), materiale și ustensile («1 frânghie lungă groasă», «1 pereche forfecule», «2 rame poliite, alta nepoliită», «1 linie de nuc lată, 1 – " – în patru muchii», «6 bărdecele de fert uleiul», «9 ștucuri²⁵ de feară de poliit», «1 penzulă mare, lată, de dat lustru, 1 – " – de păr de bursuc, ..., 5 – " – penzule amestecate în tinichea», «2 clondire de borvis pline cu ulei de in», «1 lădiță mică cu despărțituri cu vopsele într-însa», «18 cutii de chibrituri pline cu vâpseli bune», «1 cutie de ținovar plină cu vopseli» [f. 5^l], «1 pereche clește mici», «9 hârtioare cu vopseli de Paris bune», «1 pereche de troicioare ștopuite», «6 scândurele de icoane ștopuite» [f. 5^l] etc.), în fine, o «carte de arhitectură» <sic!>, al cărei conținut ar fi fost foarte interesant de cunoscut și pe care pictorul o folosea, probabil, pentru realizarea arhitecturilor din fundalul icoanelor.

Cea de-a treia categorie privește sume de bani: «#²⁶ 130 adică N 130 galbeni împărătești puși într-o mușama», situată în cap de listă [f. 5^l], reprezintă suma în litigiu, despre care Evghenie susține că i-ar fi fost luată din cameră de către stareț și «complicii săi»; din chilia sa de la Căldărușani, pictorului îi mai lipsea «1 chimereaș alb ... cu doo parale vechi» [f. 5^l]. La sfârșitul listei cu «calabalăc[ul de] la mitoc», mai apar trei sume de bani («# 25 adecă galbeni doozeci și cinci cheltuiala mănăcări[i] cu noo oameni ce i-am avut în lucru de poleit și de zu[grăvit], 11 plata pentru cât lucru am isprăvit și 15 pentru trei icoane mari, doo însemnate și una ștopuită, ca să le isprăvesc» [f. 5^l]) despre care Evghenie Lazăr nu mai precizează dacă i-au fost luate sau îi sunt datorate de către comanditar, cea de-a doua variantă fiind mai plauzibilă. Din nou, lista este semnată «Evghenie Lazăr boeru de neam».

Desigur, acest inventar este relevant îndeosebi pentru istoricul de artă. Remarcăm în treacăt că zugravul-monah Evghenie Lazăr lucra icoane nu numai pe lemn ci și pe pânză («mușama»), o tehnică neobișnuită pentru icoane, în calitatea lor de obiecte sacre, familiară în

²⁰ Mindar = mundir (haină bărbătească, civilă sau militară).

²¹ Cuculion = cuculiu (acoperământ de cap pentru călugări).

²² Madepolon = madipolon sau madapolon (pânză fină din bumbac).

²³ Obiectele de inventar sunt listate în coloană; de aceea, pentru cuvintele care se repetă, Evghenie Lazăr folosește semnul de epocă pentru ghilimele.

²⁴ Peșchir = ștergar.

²⁵ Ștucuri = bucăți (din germ. Stück).

²⁶ Semn convențional pentru „galbeni”.

schimb tablourilor religioase din comunitățile catolice. Remarcăm, de asemenea, menționarea de două ori a temei „Sfânta Treime”, icoană aflată în lucru și model pe hârtie, temă deseori ilustrată în icoanele călugărilor-zugravi de la Căldărușani în formula compozițională „Încoronarea Maicii Domnului”. Aflăm, de asemenea, că Evghenie deținea o icoană pe lemn a Maicii Domnului hrănind Pruncul la sân, – temă rar întâlnită în icoane²⁷, dar frecventă în pictura occidentală – despre care nu știm dacă era pictată de el ori de un alt zugrav contemporan sau dintr-o epocă anterioară. Foarte interesantă (din păcate prea succintă) este informația referitoare la portretul/ autoportretul (?) lui Evghenie. În fine, prezența în inventar a cărții de arhitectură, a umbrelei cu vergele de os, a vopselelor de Paris și a clondirelor de șampanie sugerează statutul social al monahului de la Căldărușani, autointitulat «*boer de neam*», care este posibil să fi avut ocazia să cunoască Occidentul în mod direct.

Revenind la setul de documente de la Arhivele Naționale, aflăm că pe 2 iunie (1854) Evghenie Lazăr se adresa «*Ecsele[n]ției sale ministrului Credin[te]i*!», la care fusese repartizată plângerea sa, solicitând grăbirea procedurilor, «*căci, după poruncele ce au [Poliția și Mitropolia] mă văz căutat polițiinește ca să mă aresteze, fără însă ca mai întâi să-mi ia în consederație dreptatea ce am!*». Tonul reclamantului devine dramatic la sfârșit («*că am rămas de n-am ce mânca și gol*»), iar încheierea și semnătura introduc prima dată o notă de umilință: «*Al Ecsele[n]ției V[oastr]e, foarte smerit, Monah Evghenie Lazăr, boeru de neam*» (f. 6^r).

După mai bine de o lună de la data reclamației lui Evghenie, pe 9 iulie, Mitropolia, solicitată de «*Depert[amentul] Trebilor Bisericești*», formula punctul său de vedere în litigiul dintre monahul-zugrav și starețul Mănăstirii Căldărușani (f. 8^r și v). Acest punct de vedere nu putea fi însă obiectiv, căci mitropolitul Neofit al Ungrovlahiei se amestecase deja în dispută, situându-se de partea starețului și exilând pe reclamant la Mănăstirea Glavacioc (f. 3^r). De aceea, în răspunsul către minister, mitropolitul îl prezintă pe Evghenie într-o lumină cu totul defavorabilă: «*...facem cunoscut că acest reclamant ce se iscălește Evgenie Lazăr boer de neam este călugăr monah cu metania din Mă-re[a] Căldărușanii, și despre ale lui urmări și purtări desfrânate și defăimătoare, nepotrivite cu cinul ce poartă, care sunt bine cunoscute și dovedite, de și ar fi urmat ca să i să declare și să se arate pă față potrivit cu care să și fi luat și osânda spre înfrânarea sa și pilda altora*» (f. 8^v). Apoi, arătând că l-a determinat să se căiască pentru faptele sale și că i-a acordat cu mărinimie iertarea, anunță ministerul că a ordonat o anchetă pentru elucidarea și rezolvarea disputei, «*ca de față cu numitul jeluitor și cu orânduital trimis din partea acei Mă-ri să între în desbatere, și despre împrejurările dreptăților ce să vor alege ori în favorul reclamantului sau al Mă-rii, să ne facă arătare*» (f. 8^v). În orice caz, mitropolitul Neofit prefera o încheiere amiabilă: «*ca mergând numitul Evgenie acolo și desăvârșind lucrul după contract, să-i dea și restul de bani ce i să cuvine să mai ea, și să se desfacă. Asemenea să-i dea și lucrurile ce vor fi ale lui acolo, și care nu s-au tăgăduit de orânduital Mă-rii că sunt în ființă, iar pentru acei galbeni 130: ce mai arată el că au avut în acea odae [unde] îi erea și lucrurile, tăgăduindu-să de orânduital Mă-rii, s-au scris starețului ca să cerceteze cu denadinsul fiindcă vreo dovadă nu să face din partea numitului, și descoperind cevași, să-l îndestuleze*» (f. 8^v).

În dosar se mai află două documente în copie, care au însoțit răspunsul Mitropoliei.

²⁷ Iconografia Maicii Domnului Galaktotrophousa apare în arta coptă (sec. VI) și se reîntâlnește în arta bizantină din sec. XIII, în vremea ocupației latine a Constantinopolului; icoanele Galaktotrophousei din această perioadă sunt atribuite unor ateliere occidentale (Chrysanthi Baltoyanni, „The Mother of God in Portable Icons”, în *Mother of God. Representations of the Virgin in Byzantine Art*, edited by Maria Vassilaki, Skira editore, Milan, 2000, p. 141-144).

Primul (f. 9^r) reprezintă actul de pocăință al lui Evghenie Lazăr, care-și pune cenușă în cap, folosind expresii întâlnite și în adresa mitropolitului (v. f. 8^r: [Evghenie] «căindu-să și făgăduind îndreptare și părăsire de orice rele întreprinderi pe viitor, ... să va statornici la vreuna din Mă-ri a nu mai umbla pe drumuri din loc în loc fără căpătâiu, precum au urmat până acum dând și jalbă de a sa bună voe supt a însuși iscălitură»; f. 9^r: «căci în loc să mă liniștescu și să mă așezu în vreo mănăstire, și să nu mai umblu pă drumuri, din loc în loc, ... încât am îndrăznit de am dat și o jalbă către Ecseleția sa Domnul deplin înputernicit general Budberg»), ceea ce ne face să bănuim că scrisoarea de pocăință, probabil negociată, a fost redactată tot în cancelaria mitropolitului. Altfel, cum se poate explica schimbarea radicală de poziție a lui Evghenie, care își declină răspunderea în privința reclamației: «Dar mă mărturisescu că pomenita jalbă deși eu am scris-o dar dictată de alții și eu numai am iscălit ...». În consonanță cu tonul actului, Evghenie iscălește simplu: «Monah Evghenie Lazăr».

Ultimul document important din dosar, prezentat de asemenea în copie, este raportul comisiei bisericești însărcinate a analiza și rezolva litigiul dintre Evghenie Lazăr și starețul Căldărușanilor, în prezența ambelor părți, și anume a reclamantului și a reprezentantului mănăstirii, însuși «cuviosul Irinarh»: «... s-au văzut mai întâi contractul lui Evghenie către Mănăstire cuprinzător că numitul să zugrăvească cincizeci icoane pentru tâmpla bisericii și Mănăstirea să-i plătească galbeni o sută douăzeci dându-i hrană din Mănăstire pentru dânsul și oamenii[i] săi, după condițiile ce anume să arată în contract până la săvârșirea lucrului ...» (f. 10^r); s-au constatat apoi plățile făcute de mănăstire lui Evghenie, inclusiv «galbeni patruzeci dați lui gratificație de preacuviosul stareț» (f. 10^r). În fine, «au arătat într-o unire amândoă părțile că 45 icoane le-au săvârșit Evghenie, precum și alte două în urmă, de care aceste două arătându-i-să lui de preacuviosul stareț că nu-i sânt plăcute, le-au luat pe amândoă Evghenie de le-au vândut la schitu[i] de maici Țigănești, dar cuviosul Irinarh s-au dus de le-au luat de acolo și oprindu-le la Mănăstire au rămas să facă Evghenie numai trei și apoi să i să dea restul de galbeni 25 ½ ... după contract ...» (f. 10^r), apoi «să-i dea încă Mănăstirea 10 # drept plata mâncării[i], căci n-au avut îndestularea hrani[i], precum să coprinde în contract, zicând în sfârșit și unu și altul că spre precurmarea cereri[i] atingătoare de restul de bani și de hrană sânt mulțumiți să dea Mănăstirea lui Evghenie peste tot treizeci și cinci galbeni și jumătate și el să săvârșească acele trei icoane ce este să le mai facă, dându-i-să până la săvârșirea lor hrana, a semnat cu contract» (f. 10^v).

În privința obiectelor personale și a celor 130 de galbeni confiscați din chilia lui Evghenie, «întrebat fiind de giudec[ă]tor, cuviosul Irinarh au răspuns că lucrurile coprinse în listă sânt și le va da Mănăstirea reclamantului, iar o sută treizeci galbeni ce să văd trecuți în listă n-au fost, Evghenie însă înpotrivindu-să zice că au avut acei galbeni în odaia ce i s-au deschis, puși în mușama și în dulap, pentru care-i ceru el ca să rămâie cum veți hotări Prea Sfinția voastră, și pă aceeași hotărâre rămâne mulțumit» (f. 10^v). „Mărunta cercetare” a chestiunii celor 130 de galbeni urma să fie făcută de «un credincios al Sf. Mitropolii la Mănăstirea Căldărușani» (f. 10^v).

Peste aproape opt ani de la aceste evenimente legate de pictarea tâmpiei bisericii Sfântul Dumitru a Mănăstirii Căldărușani, starețul Eftimie se stingea din viață și, în calitate de membru al comisiei de inventariere a obiectelor găsite la stăreție în urma defunctului arhimandrit, Evghenie

Lazăr semna simplu: «*Evghenie Duhovnicul*»²⁸. Venise la Mănăstirea Căldărușani în 1848²⁹, la vârsta de 36 de ani, având în mod cert o pregătire artistică în stare să-i permită, după numai 5-6 ani, în 1853-1854, asumarea răspunderii de a picta tâmpla unei importante biserici. Aici fusese călugărit, ajungând după 14 ani preot duhovnic, deci un membru de vază al obștei. Nu se știe, însă, dacă la această dată mai picta ...

Abstract

Evghenie Lazăr the house painter from Căldărușani Monastery

The article presents a number of unpublished documents found at the National Archives (source: the Ministry of Cults and Public Education, file 62/1854), referring to the litigation between the monk-painter Evghenie Lazar of Caldărușani Monastery and the abbot of this monastery, concerning the painting of the iconostasis for St. Demetrius church, in 1853-1854.

The documents point out the professional and social status of the mid 19th century icon-painter, a person of an emancipated artistic formation, experienced in Western civilization, though a monk in the monastery the iconostasis of which he was painting. The archive file includes an inventory list of personal-use and professional objects relevant for a church painter of the time.

²⁸ «*Inventariu de clădirile și personalu aflatu în Sf: Monastire Căldărușani*» (A.N.I.C., fond *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice*, dosar 555/1862, f. 94^v).

²⁹ *Ibidem*, f. 9^v: «*Ieromonacu Evghenie*», de 50 de ani, venit în mănăstire în 1848, fiind în 1862 «*preotu și Duhovnicu*».